

POLEMIKA

SLOVENCİ V NARODY MIRA

Vilko Novak

Institut etnografii Akademii nauk SSSR izdaja že dalje časa obsežno zbirko priročnikov o narodih in kulturah vsega sveta pod naslovom **Narody mira**. Etnografičeskie očerki (Izdatel'stvo »Nauka«, Moskva). Glavni urednik je S. P. Tolstov, posamezne zvezke pa urejujejo posebni uredniki. Tako je za drugimi celinami prišla končno na vrsto Evropa v dveh knjigah. V prvi **Narody zarubežnoj Evropy** (urednika S. A. Tokarev in N. N. Čeboksarov, Moskva 1964) je tudi zaglavje **Narody Jugoslavii** (str. 371 do 512) in v njem oddelek **Slovency** na str. 453—466. Vsi obravnavani narodi nastopajo v naslovih zaglavij s svojim imenom, le nas so strpali v naslovih in splošnih delih pod skupen naslov, tako da je za tujino docela zakrita naša individualnost, ves razvoj pri posameznih narodih pa prikazan nepregledno; na drugi strani pa kaže tudi to »metodološko« načelo na »pravično« in »stvarno« dodelitev prostora posameznim narodom ter opuščanje posameznih poglavij pri nekaterih. Ker je ta spis tak, kakršen ne bi bil smel priti na svetlo v resni znanstveni knjigi, najmanj pa v tako uglednem priročniku, ki naj bo na voljo sedaj in verjetno dolgo za nami strokovnemu svetu, moram kot avtor prvega, temeljnega (ali izhodiščnega) rokopisa o etnologiji Slovencev za to knjigo ter eden od urednikov za vse prispevke o jugoslovanskih narodih pojasniti usodo nastanka tega spisa ter javno pokazati njegove napake ter pomanjkljivosti.

Pred kakimi šestimi leti sem bil naprošen od glavnega tajnika SAZU prof. dr. M. Kosa (potem, ko sta dve ustanovi zavrnila pisanje takega prispevka), naj napišem na podlagi vprašanj, ki jih je poslala moskovska redakcija, etnološki oris Slovencev in naj se zaradi urejevanja jugoslovanskega deleža povežem z Etnografskim institutom SAN. V najkrajšem času sem napisal nekaj povzetek svoje Slovenske ljudske kulture (prirejeno ustrezno vprašalniku redakcije) in še nekaj o drugih kulturnih področjih. Prof. M. Kos je napisal pregled starejše zgodovine Slovencev. Moj rokopis obsega 30 strani, ki jih je naša redakcija — ker je bil prostor omejen — zelo skrčila. Ruski prevod vseh naših prispevkov so poslali v Moskvo, od koder dolgo ni bilo glasu. Šele 8. IV. 1963 je prišel napovedan zastopnik Etn. inst. SAN z že lomljenim ruskim besedilom »prirejenega« našega rokopisa. Ker sem bil bolan, sem mogel le na začetku sodelovati pri pregledu tega teksta, v katerem smo — na željo EI in zaradi že tiskane oblike mogli pokazati le na nekatere napake, o čemer

imamo zapisnik. Kako se na te pripombe redakcija v Moskvi ni ozirala, more vsakdo primerjati.

V predgovoru knjige je povedano, da so »sodelovali« (str. 8) pri besedilu o Slovencih od Rusov: S. A. Tokarev, N. N. Veleckaja (»literatura i folklor vseh narodov Jugoslavii«) in morda tudi M. S. Sihareva. Kaj smo napisali Slovenci sami, ni povedano.

V neetnoloških poglavjih so npr. taki »popravki in dostavki« moskovske redakcije: list Slovenski narod je pričel izhajati 1872 (prav 1868, str. 388); Družba sv. Cirila in Metoda je bila ustanovljena v Slovenskem Primorju proti italianizaciji — prav: v Ljubljani in enako tudi proti germanizaciji (r. t.). Slovenci na Madžarskem tu vobče niso omenjeni. V poglavju o kulturi vseh jugosl. narodov vzporedno obravnavanje ne daje jasne slike o nobeni naši literaturi itd. V zvezi s slovensko literaturo npr. niso omenjeni naši spomeniki pred XVI. stol., Trubarjev pomen je označen docela nesmiselno, niti letnica prve slovenske knjige ni navedena; ni označen Prešernov osrednji pomen. V slabih vrsticah o realizmu ni Jenka, Stritarja, Tavčarja. Kersnik ni umrl 1887, marveč 1897. Kako šarlatansko je tako površno pisanje, dokazuje kričeči primer, ko avtor navaja na str. 503: »P, Voranc«, misleč pač, da se naš pisatelj piše Voranc. Na isti ravni je pisanje o Mišku Kranjcu, kjer so navedena njegova najmanj pomembna dela, ker so pač prevedena v ruščino. Njegovo rojstno leto ni 1907, ampak 1908. Smešno je omenjati pri njem, da je član SAZU (česar npr. pri Župančiču ni). Poglavje o gledališču je napisano tako, da pove, kaj igrajo pri nas ruskega, saj sta med Slovenci imenovana kar dva dramatika: M. Kranjec in Matej Bor. Podobno je z likovno umetnostjo, kjer niso imenovani impresionisti. — V poglavju »Nauka« (ta naslov je zgrešen, ker gre le za etnologijo) ni imenovan npr. Etnolog, pač pa vse serije SEZ, po dvakrat Erdeljanović in Đorđević itd.

Število Slovencev v Avstriji je v poglavju »Avstrijcy« (str. 853): 24.000 — nič pa ne zvemo v zaglavju o jugoslov. narodih o njih resničnem številu v zamejstvu... In kar pove spačeni spis o njih, je le: da so Slovenci »v Štirii« ostali v Avstriji, — »ponnoniskie — v sostave Vengrii« (391). Še med Slovenci ne bodo mnogi znali tega razložiti. V omembi okupacije ni povedano, da je del Slovenije 1941 pripadal Madžarski.

V etnološkem delu, ki mu je bil (recimo) podlaga moj spis, so tele grobe napake, slaba dopolnila, izpuščeni deli itd.:

Str. 453: v poglavju o jeziku in etnični razdelitvi so v Moskvi vrinili zadnja odstavka od »Pomimo...« do konca. Tu je zapisano, da so »najbolj samobitna skupina slovenskega naroda — Kranjci«. Iz naslednjega o primorskih Slovencih je moč razumeti, kakor da Beneška Slovenija ne pripada več Italiji. Iz trditve, da je slovenski del južne Koroške in Štajerske »bil pod močnim nemško-avstrijskim vplivom« bo tudi kdo sklepal, da na Koroškem temu ni več tako.

V poglavju o kmetijstvu (453—455) so prvi trije odstavki vzeti iz nekega zemljepisnega besedila (verjetno jugoslovan. sodelavca), prav tako zadnji trije odstavki o poljedelstvu, kjer je prvi odstavek »prirejen« iz

mojega besedila. Vse, kar sledi o živinoreji, čebelarstvu (tri vrste) in prometu, je slabo skrčeno iz mojega rokopisa, tako da npr. niso omenjene ne krave ne konji, nič o poljskem orodju, kar se pri Srbih in Hrvatih ponavlja, kot še marsikaj drugega. O lovu in ribolovu ni ostala niti beseda, pri obrtih nič o lončarstvu, pletarstvu, izostalo je vse o prometu.

V pogl. Poselenia i postroiki (455—458) je cela stran slik hiš, med njimi kar tri alpske, nobene sredozemske, ena alpska je označena kot osrednjeslovenska; na str. 456 je devet risb (beograjskega izvora, o katehrih kot urednik nisem nič vedel, kar vse velja tudi za risbe na str. 458). Prva skupina prikazuje zunanjščino in notranjščino alpskih hiš, pri čemer se lahko smejemo ali jezimo nam neznanemu ležanju na lesenem ogrodju nad pečjo. Tudi druga skupina risb po inženirsko prikazuje »shemo razvoja hiše alpskega tipa«. Tako je besedila komaj za dobro stran; v tem pa je prvi odstavek neznanega izvora o naseljih, kjer se zaselek imenuje »zaselje« in vas — »vasje«. Tudi ostalo besedilo nima z mojim rokopisom nikake zveze, saj beremo tu take modrosti: osrednjeslovenski tip je najznačilnejši za Slovence, v glavnem razširjen na Gorenjskem, delno na Dolenjskem itd. O alpskem tipu pove v **treh** vrstah, da je to isti tip, »kateri gospoduje na avstrijskem Tirolskem, v Švici, nekaterih območjih južne Nemčije (prim. poglavje »Avstrijci«) ... »Primorsko-kraški ... hiše ... so podobne zgradbam na severovzhodu Italije in na dalmatinski obali«. V dveh in pol vrstah o panonskem tipu izveš, da je razširjen »v severnem (!) in jugovzhodnem delu Slovenije«; da je iz gline, to je na prvem mestu, nato šele »ali lesena«.

Med gospodarskimi poslopji je omenjen le kozolec v osmih vrstah, ker je pač — »shoden s belorusskim i severnovelikorusskim ozerodom«. To je menda eden izmed primerov, ko so prireditelji tega besedila označili nehote svoja »metodološka« načela ali vodila: »primerjave« od skrajnega vzhoda do zahoda Evrope, o bistvu stvari pri nas pa zato — nič ali napačno, površno. Take reči imenujemo pri nas slab žurnalizem.

In s tem se dobro sklada, kar najdemo na str. 918 med seznamom literature »K glave »Narody Jugoslavii«: Klun V., Slovenecy. — »Russkaja beseda«, 1857, No 3; 1859, No 1—3. Potemtakem se ne čudimo ravni redakcije besedila o Slovencih. Samo da podpisani ne vem, čemu in zakaj je v polnem nasprotju z večino vsega, kar so strpali v spis o Slovencih. Tudi pravilnost naslovov jugoslovanskih del nikakor ni na akademski ravni.

O prehrani (458—459) je ostalo v 14 vrstah nekaj bornega (recimo: ogrizki . . .), kjer stoji npr. tudi: »Za večerjo jedo mleko s kruhom, sadje«. V mojem rokopisu je: »Za južino (!) je kruh, sadje, mleko«. V ruskem besedilu (v Moskvo so dobili naše besedilo že v ruščini!) je za **užin** v oklepaju s kurzivo v latinici: večerja. Ta primer navajam kot enega iz mnogih, kako je ruska redakcija nastajala.

O noši (495—461) je slabo skrčeno iz izvirnika, tako da je npr. »moška obleka obstajala iz platnene srajce in hlač«, zatem pa našteva še druga moška oblačila. Na začetku in koncu poglavja beremo isto, da

»nacionalne noše« ni več. Slovenski nazivi so pravilni, razen »janko« mesto **janka**. Med besedilom so na str. 460 tri podobe.

Poglavje Družinsko in občestveno življenje (461—462) je še najbolj prirejeno po mojem rokopisu, močno skrajšano.

V poglavju Religija, verovanja in kalendarske prazniki (462—464, vmes slika korantov brez tega naziva) so iz raznih delov mojega rokopisa vzeli nekaj sestavkov, jih popačili tako, da npr. »Na božič jedo fižol...« itd., kar je v mojem rokopisu: »Na predbožični dan, sveti post, jedo...« Tako še »parkeljne« prevaja »čert«; »svjatogo Luki« — iz »Lucijino«.

Kratko poglavje Narodnoe tvorčestvo (464) je zelo skrčeno iz mojega rokopisa. Napačno je: »košnice« — mesto končnice; — »Kupola cerkvej« — mesto cerkvene (lesne) strope, kjer seve freske nimajo kaj iskati.

»Ustno-poetičeskoe tvorčestvo« (465—466) vsaj v prvem delu nima zveze z mojim rokopisom, pač pa so v odstavku o ljudski prozi sledovi, ki kažejo, da utegne le-ta biti skrčen po izvorniku. Isto velja za naslednje, kjer pa je v 6 vrstah o plesih zmotno imenovan zahodni del Slovenije mesto vzhodnega.

Ko sem zvedel, da želi Etnografski institut SAN izdati del o narodih Jugoslavije v prevodu, sem jih 20. II. 1965 opomnil na napake, poudaril, da »takega teksta nikakor ne smemo in ne moremo izdati«, da »je nujno potrebno popraviti vse napake, ki sem jih naštel in dopolniti v smislu že povedanega« in sem posebej naštel poglavja, ki jih je treba predelati itd. Na to pismo do danes nisem prejel nikakega odgovora. Kljub temu je imenovani institut objavil v srbohrvaškem prevodu — kar ni bilo potrebno, ker je vse besedilo bilo že pred leti prevedeno v ta jezik in bi bilo treba le tekst objaviti — okleščeni in oskubljeni ruski tekst pod naslovom »**Narodi Jugoslavije**« (Posebna izdanja knj. 185, Etnografski institut knj. 13. Redakcioni odbor M. Barjaktarović, B. Drobnjaković, T. Nikčević, V. Novak, S. A. Tokarev, J. Trifunski, V. Žganec. Urednik Dušan Nedeljković. Beograd 1965, str. 238.).

Ta »izdaja« je res unikum: znašel sem se kot član uredniškega odbora na naslovnem listu knjige, proti katere izidu sem protestiral in o kateri nisem do konca oktobra 1965 niti vedel, ali se res tiska. Kdo je torej imel pravico odločati o njenem izidu? Iz uredniškega odbora B. Drobnjaković ne živi več, ruski član nima o tej izdaji kaj govoriti, niti dr. Žganec niti podpisani nisva bila obveščena, da je Etnografski institut »sklenil« to knjigo objaviti. Kako se takemu ravnanju reče, si lahko vsakdo misli. Temu se pridruži še samovoljno ravnanje z osnovnim besedilom, ki ga objavijo popačenega kljub avtorjevemu nasprotovanju. Navedba imena med sodelavci in v uredniškem odboru pa zavaja nepoučenega bravca k prepričanju, da soglašaj z vsem, kar je npr. o Slovencih objavljeno. Tako samovoljno in docela neodgovorno ravnanje te izročja krivični, nezasluzeni kritiki, ki te bo prikazala prav takega nepoznavavca predmeta, kot so se pokazali neodgovorni uredniki in izdajatelj te knjige.

Poglejmo si še glavne »posebnosti« te izdaje, v kateri je ostalo skoro vse, kar smo grajali v ruski izdaji. V Predgovoru najdemo neresnico, da

je naštetih »kolektiv izvolil uredniški odbor« (str. 2). Ne vem, da bi se ta kolektiv kdaj sestal in koga volil, odbor je določil Etnografski institut (ali kdo drug?). Po vsem povedanem — in tudi ostali narodi niso obdelani bolje! — nikakor ne bo držala trditev, da »se strnjena etn. monografija Narodi Jugoslavije odlikuje ne le s svojo novostjo prvega celotnega sodobnega etnološkega obsega narodov Jugoslavije, marveč tudi s to novostjo, da so mnogi različni jugoslovanski znanstveni in strokovni individualni pogledi vklajeni in postali kolektivni, po nadrobni diskusijah z uredniškim in avtorskim kolektivom Etnograf. instituta AN SSSR tudi taki mednarodni znanstveni pogledi, katere raznaša po svetu po pomembnosti in tehtnosti edinstvena etnol. publikacija Narodi sveta Akademije znanosti SSSR« (str. 2). Resnica je prav nasprotna in žalostna: jugoslovanski avtorji žal nismo vedeli, da bodo v Moskvi imeli naše prispevke za nekako izvozno blago, ki moreš z njim ravnati po mili volji — in enako se je zgodilo avtorjem vseh socialističnih dežel Evrope, ki enako protestirajo, kolikor doslej vemo. Dalje kaže navedeni stavek predgovora, da njegov avtor drugače gleda na znanstveno resnico in strokovnost v etnologiji, kot večina strokovnjakov v Jugoslaviji. Zato pač EI SANU ne bo doživel napovedane obširne monografije o etnologiji narodov Jugoslavije — pod takim »vodstvom« in v svojem okviru.

Kako »edinstvena« je ta knjiga po svoji popolni nezrelosti in neodgovornosti, kaže že slab prevod, saj prevajavec ne zna, da ruski »germanski« pomeni »nemški« (str. 29), »alpski« prevaja kar »planinski« (pri obliki hiš! str. 142, na 146 je ostala alpska!), medtem ko je v izvirniku na str. 457 označena pripadnost hiš (čeprav pri g nápak) posameznim območjem, označuje prevod kar smešno primitivno za strokovno knjigo »Tip slov. kuće«, dvakrat »slov. kuća«, pod prekmursko pa kar — v množini (str. 144—145). Pod sliko kurentov je napis: »Obredna maskirana igra« (154). In končno — **Vohejn** — to je v cirilici naš Bohinj (158). Pa kaj je končno to s tako »odliko« (teh je več, kot jih je naštel predgovor!), kot je npr. na str. 127 pri Hrvatih »ostrvo Čudak«, ki ga nikjer ne bodo našli (tako tudi v izvirniku) — bi pa naj bil — Susak ...

Kljub mojemu seznamu grobih napak v pismu Etn. institutu so v tej »odlični« izdaji ostali »najizvornija grupa slovenačkog naroda Kranjci«, zaselek se tudi tu imenuje »zaselje«, ostal je zmedeni in nezreli opis hišnih oblik — pač kot dokaz »izenačenih kolektivnih pogledov«, ki naj bi bili »mednarodni« s takimi metodami, da se npr. naša alpska hiša odpravi z enačenjem s hišami sosednih alpskih dežel — pač tehtno dognanje »nadrobni diskusij« z moskovskim »kolektivom« ... In isto velja za ostala področja naše ljudske kulture. Ne moremo se pač sporazumeti s strokovnjaki, kakršni so pri EI SANU in ki imajo docela drugačno mišljenje o tem, kako smemo in moramo kak narod prikazati v takem strokovnem pregledu, kakor ga imamo drugi, ki smo se s kulturo tega naroda malo več ukvarjali. Temu primerna je tudi skrb za korekturo seznama literature, kjer Narodopisje Slovencev ni imelo sreče, da bi mu bil naslov v celoti natisnjen, kaj šele, da bi bili navedeni njegovi uredniki.

Ne moremo videti potrebe po taki izdaji zmalicene nestrokovnjaške, v tujini narejene redakcije naših tekstov, nasprotno, že misel nanjo je bilo treba odbiti. EI SANU je imel lepo priliko, da bi izdal obširnejše prvotne tekste, ki bi bili vsaj za silo to, za kar razglša predgovor to knjigo. Tako pa je enemu neodgovornemu dejanju sledilo drugo enako, v škodo naši znanosti, ker ji jemlje dobro ime, krivično za — vsaj naš slovenski narod, ker ga površno, nestrokovno, skrajno primitivno prikazuje. In krivično avtorju prvotnega besedila, ker mu podtika odobritev takega objavljenega besedila, objavljenega celo proti njegovi volji ter brez njegove vednosti. Obravnavani primer pa dokazuje in opominja, da si moramo v bodoče dobro premisliti, s kom bomo sodelovali in za koga bomo pisali.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE SLOWENEN IN NARODY MIRA

In der Sammlung *Narody mira* ist im Heft *Narody zarubežnoj Evropy* (Moskva 1964, Redaktoren S. A. Tokarev und N. N. Čebokсарov) unter den Kapiteln die Völker Jugoslawiens betreffend auch ein Kapitel über die **Slowenen** (453—466). Den Text über die Völker Jugoslawiens hat ein besonderer Ausschuss vorbereitet, in dem aus Slowenien der Unterzeichnete mitgewirkt hat, die Gesamtarbeit hat aber das Ethnographische Institut der Serbischen Akademie der Wissenschaften geleitet. Der Unterzeichnete hat einen 30 Seiten langen Artikel über die Slowenen geschrieben und noch Antworten auf Fragen der Moskauer Redaktion, betreffend einige Kulturgebiete. Sein Text wurde — zugleich mit anderen — schon in der jugoslawischen Redaktion gekürzt. Die Moskauer Redaktion hat dann diesen Wortlaut ganz nach eigenem Gutdünken überarbeitet und als ihn der Autor im Manuskript zur Durchsicht zugesandt bekam, machte er auf die Fehler darin aufmerksam. Weil währenddem Prof. B. Drobjanović gestorben war, der unsere Arbeit geleitet hatte, erörterten den Text in Moskau andere Vertreter der Serbischen Akademie der Wissenschaften — auf welche Weise und was, weiss ich nicht. Wir sehen nur, dass der Artikel über die Slowenen in der obengenannten Sammlung derartig ist, dass jedes Wort der Kritik zu schwach ist, um diese verantwortungslose Arbeit zu verurteilen.

Der Autor analysiert eingehend die Mängel des Textes, bei dem die Moskauer »Fachleute« mitgewirkt haben, die einige Kapitel über einzelne Gebiete der Volkskultur so kürzten, dass sie keinen Sinn haben; ferner haben sie willkürlich falsche Formulierungen eingeschoben, viele sachliche Fehler gemacht usw. — Ebenso dilettantisch sind die Abschnitte über slowenische Literatur, Theater und Malerei geschrieben. Die schlechten Zeichnungen der alpinen Hausformen (nur dieser!) sind in Beograd entstanden und ohne mein Wissen in den Text gekommen. — Unrichtige Angaben über die Slowenen finden sich sogar im Text über die Österreicher, wo behauptet wird, dass in Österreich nur 24.000 Slowenen leben, während es wenigstens 80.000 sind!

Und schliesslich — das Ethnographische Institut der Serbischen Akademie der Wissenschaften hat trotz meinem Protest und meiner Forderung, dass der Text ergänzt werden müsse, die Schriften über die jugoslawischen Völker in serbokroatischer Übersetzung herausgegeben. Meinen Brief, worin ich genau

